
KORA ÚJKOR

Új Barcelona: város a Duna mentén ?

A magyar történettudomány meglehetősen sokat tud a XVIII. század negyedik évtizedében a Nagybecskerek mellett létrehozni tervezett kolóniáról, amelyben a spanyol örökösödési háborúban vereséget szenvedett Habsburg Károly – aki VI. Károlyként uralkodott aztán a Habsburg birodalomban (III. Károlyként magyar király) – spanyol híveinek egy részét, többségükben katalánokat, kívánta letelepíteni, s amely *Nova Barcelona* – Új Barcelona nevet kapta volna. E témáról gazdag magyar helytörténeti irodalommal rendelkezünk, ezen túl e munkák szintézisét saját kutatásaival gazdagító *Fallenbühl Zoltán* nevét kell említenünk, aki nemcsak a *Századok*ban adott ezen kutatási eredményeiről közre tanulmányt,¹ de a madridi *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* című folyóiratban is két részben, francia nyelven írott, könyv terjedelmű közleményt is közölt (1979).

Ezt a munkát egyébként a katalán szerző, *August Alcoberro* is jól hasznosította most bemutatandó könyvében, ahol gyakran idézi *Fallenbüchl* adatait, megállapításait.

Alcoberro jelenleg a barcelonai Néprajzi Múzeum főigazgatója, akinek e témakörben számos tanulmánya született. E munkája, saját bevallása szerint a 2002-ben két kötetben megjelent könyvének (*L'exili austriacista, 1713–1747*) rövid, ismeretterjesztő szándékú összefoglalása. Ezért nem használt lábjegyzeteket sem, írja a szerző. Mint az előszóban jelzi, szándéka az volt, hogy e kötettel a katalán közvélemény számára ismeretlen eseményeket viszaemelje a nemzeti emlékezetbe.

A könyv első fejezetében a spanyol örökösödési háború száműzötteiről, problémáiról ad általános képet. Kiinduló gondolata az, hogy e háború nemcsak egyfajta, az Újvilágra is kiterjedő világháború volt, melynek halottait egymillió kétszázezerre becsüli, de kegyetlen polgárháború is, amelynek eredményeként a győztes Bourbonok Habsburg Károly hívein, akik döntően az Aragón Korona államainak polgárai voltak, többségükben katalánok

1. *Fallenbüchl Zoltán*: Spanyolok Magyarországon a 18. században. *Századok*, 1977, 6. szám, 1192–1230. Lásd még e témáról *Anderle Ádám*: *A magyar-spanyol kapcsolatok ezer éve*. Szeged, 2006, 53–59.

– (Katalónia, Aragónia, Valencia, Mallorca) véres bosszút álltak. A szisztematikus elnyomás mellett ezek a hispán államok ekkor veszítették el függetlenségüket, Barcelona maga is a Bourbon csapatok megszállása alá került 1714. szeptember 11-én.

E dátum lett a függetlenség elvesztésének napja, s ezért készülnek Katalóniában ma oly sokan arra, hogy jövőre a 300. évfordulót a függetlenség visszaszerzésének napjává tegyék. A könyv tájékoztat az ezután kibontakozó és hosszan elhúzódó katalán gerillaháborúról, amely azonban nem tudott változtatni a helyzeten.

A Károlyral visszavonuló csapatok létszáma 2500 fő volt, de a katonákat követték családjaik is, Alcoberro szerint így összességében 25–30 000 lehetett a száműzöttek száma. Ezek kb. fele katalán, összességében 80 százalékuk az Aragón Korona területeiről menekült. Többségük katona, állami tisztviselő és az udvari nemesség tagja, sok az egyházi személy is.

A száműzöttek három tömböt alkottak: többségük Bécsben maradt, itt erős „*spanyol párt*” is alakult a Károlyt követő félszigeti arisztokratákból. Más részük Nápolyban és Milánóban, kisebb csoportjuk Németalföldön keresett menedéket.

A spanyol száműzöttek jelentős része azonban katona maradt: három spanyol lovassági ezred és két gyalogsági ezred harcolt Bécs háborúiban, e katonák aztán a veteránok számát gyarapították az 1730-as években. A velük való törődés szüksége hozta létre a bécsi udvarban a *Spanyol Tanácsot*, amely igyekezett gondjaikkal foglalkozni.

A császári udvar azonban egyre nehezebben tudta biztosítani ellátásukat, bárha a spanyol arisztokrácia évjáradékai meglehetősen jelentősek maradtak. De egyre fontosabbá vált a szegényebb rétegek (özvegyek, árvák, rokantak) segélyezése – amelyre különböző alapok születtek.

A szerző jelzi azt is, hogy megkezdődött e hispán közösség konszolidációja is. Erre utaltak a vegyes házasságok a tehetősebb társadalmi rétegekben, templomuk, kolostoruk és kórházuk is létesült Bécsben.

Az 1714–1718 közötti, törökök elleni háborúban nagyszámú spanyol-katalán katona vett részt, szerepük több ütközetben is fontos volt – ezekről a szerző sok részletet és nevet említ. E részeknél Alcoberro számos spanyol és katalán emlékiratot, levelezést, verseket, verses történeteket, jelentéseket idéz és használ fel – ezek a magyar történelem számára is fontos források lehetnek. Alcoberro bemutatja azt is, hogy a Bourbon-ellenes illegális katalán propaganda is dicsőítette e háborúk katalán résztvevőit, a kereszténységért harcolókként interpretálva küzdelmüket.

A háborúk lezárultával a gondozást-törődést igénylő, s a bécsi udvartól támogatást váró hispán száműzöttek száma megnőtt, különösen a veterán katonákkal. A spanyol-katalán száműzöttek jó része Bécsben koncentrálódott, nagy feszültségeket és nagy pénzügyi kötelezettségeket is keltve.

Megoldást kellett találni e feszültségek feloldására.

A szerző könyvének harmadik fejezetében azokat a projekteket tekinti át, amelyek a spanyolok-katalánok végleges letelepedésével foglalkoztak. E tervek a magyar királyság elnéptelenedett vidékeinek betelepítésével, a rendelkezésre álló megműveletlen földekkel számoltak, a probléma azonban az volt, hogy a száműzöttek nagy része városlakó volt korábbi életében az Ibériai félszigeten: sem tapasztalataik, sem kedvük, sem fizikai állapotuk nem tették számunkra vonzóvá e terveket.

Az 1720-as évektől vannak kísérletek a Bécsben élő szegények kitelepítésére, ilyen terveket készítettek a dokumentumok nélküli vagabund elemek számára is. E részeknél Alcoberro jól használja Fallenbüch információit is. Bemutatja azt is, hogy egyre erőteljesebben körvonalazódnak a tervek egy közös kolónia vagy kolóniák megalapítására a déli éppen visszahódított területeken. Szlavónia, Horvátország és a Bánát jött szóba, amelyek a veterán katonák letelepítésére is megoldást adhattak volna.

A könyv külön fejezetben mutat be egy eddig kéziratban létező tervet, amely valójában e problémák megoldására írott *utópiaként* értékelhető.

Josef Plantí ennek a plánumnak a szerzője, katalán száműzött, aki korábban a szardíniai audiencián volt jogász-tisztviselő. A sziget Bourbon elfoglalása után Bécsbe megy, kegydíjat kérvényez a Spanyol Tanácstól, mert mindenét elvesztette és súlyosan beteg is. Támogatást azonban nem kapott. Kérvényezésének e periódusában írja meg egy ideális város tervét, amely a hispán kolónia tagjait fogadná be. Új hazát keres Plantí, az ibér királyságok újjáéledését álmódja meg a magyar földön, amely a szabadság és egyenlőség régi katalán eszményeit, jogrendjét éleszteni újjá az uralkodó segítségével. A császárnak írott spanyol nyelvű viziójában a Trója/Barcelona/Róma/Magyarország fogalmi egymásra vetülnek. Az elképzelt új állam neve *Austrohispania* vagy *Transhispania* lenne, amelynek fővárosa *Carolina* vagy *Carolonoble* lehetne. Ez az új állam négy hispán nemzet, a katalánok, a kasztíliaiak, a valenciaiak, az aragóniaiak hazája lehetne, de amely nyitva állna a mallorcai, szárd és akár német katona-veteránok számára is. Az állam a szabadság földje lenne, kötelezettségek, adók, kényszerek nélkül – elismerve a császár nem önkényen, hanem törvényeken alapuló főségét. A termőföldeket a szükségletek és a rendelkezésre álló munkaerő alapján osztanák el, védve a hazai mezőgazdaságot és bortermelést. S minden paraszt

szabad ember lenne, nemesi szabadságokkal. Plantí terve elutasítja a luxust, a pompázatos épületeket. Egy *demokratikus rendi monarchiáról* vizionál, amely szerinte nagy vonzerőt gyakorolna a fiatalok számára, s megnövelné a házassági kedvet is. Ösztönözni kellene az ipart valamint a kereskedelmet is, és megkönnyíteni az idegenek betelepését nagy vásárok szervezésével, javasolja. Ugyanakkor a zsidók városban való házszerzését megtiltáná.

A tervet Plantí ugyan elküldi a Spanyol Tanács befolyásos tagjainak – visszhangja és eredménye azonban nem lett.

(Zárójelben kell megemlítenünk, hogy az 1970-es évekig a spanyol historiográfiában evidenciának számított az a meggyőződés, hogy Spanyolországban nem születtek utópiák. Ez az állítás 1975-ben dőlt meg, amikor spanyol és észak-amerikai kiadásban is közreadtak egy, a Campomanes archívumban megtalált kéziratot, amelynek szerzőjét nem ismerjük, de *Sinapia* címmel egy nagyívű utópia szövegét tartalmazta).²

Alcoberro, aki jelzi, hogy Plantí utópiája kiadás előtt áll, tehát már a második spanyol utópiát mutatja be.

Alcoberro könyvének következő fejezetében a lengyel örökösödési háború (1733–1738) spanyol száműzöttekre vonatkozó következményeit tekinti át. E háború során Károly ismét összeütközött s Bourbonokkal, s elvesztette, immár végleg Nápolyt és Sziciliát, amelyek oly sok századon át az Aragón Korona részét képezték. Az osztrák seregben spanyol-katalán katonák is harcoltak, írja Alcoberro, aki nagy figyelmet fordít arra is, hogy bemutassa, az itáliai konfrontáció felélesztette a katalán gerillaháborút is a Bourbonok ellen – ám mindennek vereség lett a vége.

A Bourbon győzelem Itáliában azzal járt, hogy a nápolyi–szicíliai területekről 1734–35-ben nagyszámú új spanyol/katalán és olasz száműzött érkezett a magyar királyságba, illetve Bécsbe, ezért sürgetővé vált a száműzöttek letelepítése. A bécsi udvar a Bánátot jelölte ki e célra, ahol már korábban is jelentős telepítés kezdődött, és ahol különösen a németek letelepedése haladt előre.

1734 nyarán vagy őszén a Spanyol Tanácsban feljegyzés készül a spanyolok helyzetének megoldásáról. Alcoberro elemzi a hosszú című tervet, amely a Bécsben és a korábban Nápolyban, Sziciliában élő előkelők, hivatalnokok, tisztek és veterán katonák hosszú távú támogatásáról értekezik, akik továbbra is hűségben akarták szolgálni az uralkodót. Ezek számára kegydíj, járadék kiutalását javasolják a Titkos Pénztárból (Bolsillo Secreto).

A szegényeket három csoportra osztja e feljegyzés: az igazi katonákra illetve a fiatal férfiakra, akik a hadseregben szolgálhatnak. A szegényeket

2. Erről lásd Anderle Ádám: „Egy spanyol plebejus utópia”. *Világtörténet*, 1989, 4. szám.

pedig „*Magyarország valamely területén kell letelepíteni*”. A feljegyzés 400 családdal, kb. 1500–2000 személlyel számolt, akikből két kolóniát lehetne létrehozni. Ezek elegendő megművelhető földet kapnának. A terv a szükséges vetőmagra és állatokra 1000-1000 forint kiutalását javasolja, valamint 10 évig adómentességet. E terv biztosítaná, hogy a katolikus és spanyolul beszélő csoport együtt maradjon. A Spanyol Tanács papokat is küldene e kolóniákra, amelyeket valahol Temesvár környékén, a Bánságban javasoltak létrehozni. E feljegyzés azután különböző értekezletek, tanácskozások témája is lett, mutatja be Alcoberro. Az e vitákban megfogalmazott kritika elsősorban arra utalt, hogy e száműzöttek a paraszti munkához nem szoktak, nincsenek ilyen tapasztalataik, hiszen hivatalnokok, katonák vagy házi cselédek voltak. E térségben gyakoriak az árvizek és a járványok, érveltek, emiatt egészségtelenek. A bírálók kétségesnek tartották, hogy a száműzöttek maguktól vállalnák ezt az életet.

A végső döntést arról, hogy a száműzötteket a Bánátban kell letelepíteni, az 1734. október 4-i értekezleten hozták, ám ott már csak 500-500 forint támogatásról esett szó. A családok első csoportjai 1735. november-decemberben érkeztek a Bánátba, a német iratokban a *Carlobagen*, illetve *Carlagaaben* néven létesítendő kolónia megalapítására, hogy aztán 1738 júniusában már az utolsó telepesek is elhagyják a Bánátot, ahol a pestis is megjelent.

A következőkben a telepítés tanulságait foglalja össze Alcoberro. A telepítéssel kapcsolatosan igen gazdag iratanyag maradt fenn, írja, s jelzi, Fallenbüchl is azokat a névsorokat-listákat dolgozta fel, amelyeket ő is bemutat. Alcoberro több, részadatot tartalmazó listát is bemutat. Összességében azonban elmondható, hogy az a 852 személy, akinek nevét a listákból megismerhetjük (ezt az összesítést egyébként Fallenbüchtől vette át), érdekes öszképet ad. Meglepetésünkre a névsorokban szerepelnek arisztokraták, katonatisztek is és számos hivatalnok. Életkoruk meglehetősen magas, egy ilyen adatokat tartalmazó 97-es listából 42-en 50 év felettiak, 32-en 40-49 év közöttiek. Többségük tehát a spanyol örökösödési háború után jött el Hispániából. A 250 gyermek többsége viszont már a száműzésben született. Sok az egyedül álló özvegy, az árva, a rokkant, munkaképtelen is. Többségük katalán (Katalóniából, Valenciából, Mallorcából és Aragóniából), de találhatók itáliaiak is a csoportban. Figyelemre méltó, hogy a Bánátba küldött csoportok több helységben lettek szétszotva: Pancsova, Versec helységekben. Fallenbüchl ezen túl másik öt helységet is megemlít, ahol spanyol száműzötteket helyeztek el.

Alcoberro tájékoztatása szerint Nagybecskerekén a tervezett Új Barcelona megalapítására szolgáló *építkezések* csak 1737 augusztusában kezdődtek egy Bécsben elfogadott városépítési terv szerint. Ám közben a pestisjárvány is elérte e vidéket, magas lett az elhalálozás, ezért szinte ugyanekkor, 1737 nyarán már elkezdődött a visszatelepülés is, és 1738 nyarán már 263-an éltek ismét Bécsben, foglalja össze Alcoberro a történetet. Akik tehettek, visszatértek a hadseregbe. Az 1738–39-es török elleni háborúk pedig végképpen eltemették az Új Barcelona megalapítására szőtt terveket.

A száműzöttek közül sokan Pesten, Budán és más magyar városokban található az 1740-es években. Alcoberro Fallenbüchl adatait idézi, aki 409 spanyol száműzöttet regisztrált magyar földön. A bécsi Spanyol Kórház listáin pedig kb. 400 nevet talált Alcoberro az 1740-es években.

A szerző jelzi, hogy Károly császár halála után Maria Terézia már 1742-ben ösztönözte volna a száműzöttek Spanyolországba való visszatérését, s ilyen álláspontot foglalt el sok spanyol-katalán előkelő is. Bár Bécsben és a magyar városokban továbbra is sok spanyol élt, tagjaik egyre inkább integrálódtak a többségi társadalomba. Alcoberro, Fallenbüchl adatait felhasználva, számos konkrét példával illusztrálja e helyzetet.

A kötet befejező fejezete tulajdonképpen ennek az elfeledett katalán száműzött csoportnak a historiográfiáját vázolja fel. Ebben első helyen Alcoberro Fallenbüchl Zoltán már említett 1979-es madridi francia nyelvű közlését emeli ki, amely a spanyol-katalán történetírást először szembesítette ezzel az elfeledett történettel. Ez még akkor is így van, hangsúlyozza, ha az első, levéltári forrásokon alapuló tanulmányt az osztrák történész, Rudolf Till közölte német nyelven Bécsben 1947-ben – de ennek nem támadt visszhangja (mellesleg, Tillre is Fallenbüchl tanulmánya hívta fel a figyelmet!).

Fallenbüchl után kezdődött a katalán történetírás ráhangolódása e történeti kérdésre, s Alcoberro kétkötetes munkája a legfontosabb, legrészletesebb katalán szintézis a témakörben. Ennek összefoglalását adja az ezen írásunkban bemutatott kötet.

August Alcoberro: *La „Nova Barcelona” del Danubi (1735–1738). La ciutat dels exiliats de la guerra de successió.* („Új Barcelona” a Duna mentén (1735–1738). Az örökösödési háború száműzötteinek városa). Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 2011, 122 o.

Anderle Ádám